

AN INTERPRETATION OF NATIONALISM: ANATOLIANISM

Doç. Dr. Ümmühan Topçu

Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ummuhan.bt@gmail.com

Abstract

The concept of Anatolia-centered nationalism was first mentioned by Türkocakları in 1920s. Yet, this idea was systematized by Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu as a concept of Anatolia-centered nationalism designed as a new Turkish nationalism. There are deep roots of Anatolianism in terms of historical, ideological and cultural basis. The conditions of the era also contributed to this idea. Essays were published about this issue in different periodicals. If there had been a harmony/unity among the Anatolianists, today we could be talking about 'Turkish Renaissance'. However, in the end of 1940s, this ideological movement faded away without a trace in Turkish intellectual life. In this study, their connections and the concepts of nation and nationalism are discussed/examined.

Key words: *Anatolianism, nationalism, Hilmi Ziya Ülken*

BİR MİLLİYETÇİLİK YORUMU: ANADOLUCULUK

Özet

Anadolu merkezli milliyetçilik fikri 1920'lerde ilk olarak Türkocakları'nda dile getirildi. Fakat bu fikir Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu tarafından Yeni Türk milliyetçiliği olarak sistematize edildi. Anadolululuğun derin kültürel, ideolojik, tarihî temelleri vardır. Devrin şartları da bu ideolojiyi besler. Farklı dergilerde konuyla ilgili yazılar yayımlanır. Anadolucular arasında bir uyum olsaydı bugün buna bağlı bir Türk Rönesansı fikrinden söz edilebilirdi. Fakat 1940'ların sonunda Anadoluculuk hareketi Türk entelektüel hayatında herhangi bir iz bırakmadan eriyip gitmiştir. Bu çalışmada onların bağlantıları, millet ve milliyetçilik fikirleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Milliyetçilik, Anadoluculuk, Hilmi Ziya Ülken,*

Giriş

Anadoluculuk, isim olarak zikredilmese de milliyetçiliğin yükselen bir ideoloji olarak Osmanlı coğrafyasında etkili olduğu 1910'lu yıllara kadar kökleri uzatılabilecek bir hareket. Problem, farklı kaynaklarda bu harekete bağlanan isimlerin farklı oluşu ve bir birleriyle bağ kurulmadan tanımlanmalarıdır.

Hareketi en geniş kapsamlı ele alan Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'dir(1977:135). Burada Anadolu Mecmuası yazarları tarafından başlatılan hareketin farklı cephelerde farklı savunucular bulduğu kaydedilir. Anadolu Mecmuası yazarları: Mükrimin Halil, Hilmi Ziya, Ziyaeddin Fahri birinci kuşak, Remzi Oğuz, Necip Fazıl, Ahmet Kutsi, Ahmet Hamdi(Tanpınar), ikinci kuşak olarak değerlendirilir. Çığır, Dönüm, Millet Mecmualarında “romantik eğilimler taşıyan Anadoluçular” toplanmışlardır. 2.Dünya Savaşı sonrası Nurettin Topçu, Hareket'te İslâmî ve mistik bir açıdan, Mümtaz Turhan, Ölçü ve Yol'da pozitif ilimci bir görüşle Anadoluçuluğu yorumlarlar. Cahit Okurer ve Mehmet Kaplan da yazılarıyla harekete katılırlar.

Yeni Türk Ansiklopedisi Anadoluçuluğa ayrı bir başlık açmamış Nurettin Topçu maddesinde onu değerlendirmeyi uygun görmüş; dolayısıyla hareketi ona bağlı açıklamaya çalışmıştır(1985: 4151). Ansiklopedi'de hareket “ciddî , saygıdeğer muhtevalı aydınlar hareketi” olarak sunulmuş; harekete kimlerin katıldığı belirtilmemiş; Nurettin Topçu önde gelen mensuplardan biri ve “son merhalede hareketin üstadı ve manevî lideri” olarak gösterilmiştir.

Ana Britanica'da hareket Remzi Oğuz'a bağlı îzah edilmiş(1986: 276); İslâm Ansiklopedisi'nde hareket, Anadolu Mecmuası ve çevresindekilere bağlı açıklanmıştır(1991: 144).

Beşir Ayvazoğlu İslâm Estetiği ve İnsan'da hareketin ismini Mustafa Kutlu'yla anar ve Kutlu'nun Nurettin Topçu'ya paralel olarak romantik Anadoluçuluğu savunduğunu ifade eder(1989).

Bozkurt Güvenç “Anadolucu” olarak büsbütün başka bir isimden bahseder ve Eyüboğlu şahsında “Mavi “hareketini kasteder(1994) .

Erol Güngör, Anadoluçuluk ve Türkçülük hareketini mukayese ederken her iki hareketin de kaynağının Ziya Gökalp olduğunu savunur(1986).

Bu genel tespitten sonra Anadoluçuluk hareketinin nasıl ortaya çıktığı ve geliştiğine geçilebilir: Bu araştırmada ideolojik boyutları ve çerçevesi çok net olan ancak kaynakları birbirinden farklı gösterilen Anadoluçuların omurgası tespit edilmeye çalışılacaktır.

Millet ve milliyetçilik kavramlarının tarihi seyrine dair kabuller büyük oranda bir eksen etrafında toplanmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi siyasi sürecin de tetiklediği milliyetçilik furyası Osmanlı Devleti'ni de önüne katarak sürüklemiştir. Bu fikrin Osmanlı topraklarında

filizlenme sürecinde çok etkili olan Türk Ocakları Turancılığın kalesi gibi görülse de farklı anlayışlara, tartışmalara kaynaklık etmiştir. Anadolu milliyeçilik anlayışının da ilk konuşulduğu yerlerden biri Türk Ocakları'dır.

Türk Ocakları'nda Turancılığa karşı bir açılım teklif eden ilk kişi, İzmir şubesi Başkanı Necip Türkçü'dür(Huyugüzel,1988: 74). Anadolu Gazetesi'nde daha sonra, "Türklerde Vatanperverlik" başlığıyla yayımlanan konferansında Necip Türkçü (1915:63), Turan'ın bizim için millî veya hissî yönden vatan sayılamayacağını izaha çalışır. Ona göre vatan, zaman, mekân ve birlik şuurunda millet gibi üç unsurun bir arada bulunmasıyla oluşabilir. Bu unsurlarla mukayese edildiğinde Turan sınırlı manada Türk ırkının vatanı olarak düşünülebilir, Türk milletinin vatanı olamaz. Bu konferans Türkçüler arasında Turancılık fikrinin tartışıldığının işaretidir.

14 Haziran 1334(1914)te toplanan Türk Ocağı Genel Kongresi'nde Türk Ocağı'nın ve Türkçülük anlayışının yeni stratejilerini belirlemek üzere oluşturulan komisyon bir taslak hazırlar. Taslak Türkocağı Nizamnamesi'nin bir maddesinin değiştirilmesine yöneliktir. 1912 tarihinde hazırlanan Nizamnâme'nin ikinci maddesi, "Cemiyetin maksadı ,akvâm-ı İslâmiyye'nin bir rûkn-i mühîmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî ,içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla, Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır." şeklindeydi. Komisyon bu maddenin "Ocağın maksadı, Türklerin harsî birliğine ve medenî kemâline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir." şeklinde değiştirilmesini teklif eder. Tasarıyı savunanlar Anadolu Türklerinin herkesten çok yardıma muhtaç olduğunu; büyük Turan hayalini ümitlerle karşılamakla beraber Türk Ocağı'nın kuvvet ve kudretinin her tarafa yetmeyeceğini iddia ederler.

Tasarıya "bilhassa Türkiye" kaydının bizden sadece mânevî destek bekleyen dış Türkleri rahatsız edeceği endişesiyle karşı çıkanlar olur. Tasarı oylanır ve "Bilhassa Türkiye" kaydının kaldırılmasına yönelik oylama sonunda "takrir" kabul edilir.

Bu ifadenin Nizamname'den çıkarılması, tartışmaları sona erdirmez, o dönemde Türk ocakları içerisinde aktif olan Halide Edip ve Fuat Köprülü konuyla ilgili farklı görüşleri Ocak'ta ve gazete sütunlarında tartışmaya devam eder. Tasarıya destek veren Halide Edip, Turan idealinin gerçekleşmesinin güçlüğü ve bu görüşlerin "teorik olmaktan öteye" geçemeyeceğini savunarak aceleye getirilen kararın yeniden gözden geçirilmesi konusunda ısrar eder. Oylama tekrarlanır; fakat sonuç değişmez.

Halide Edip Vakit Gazetesi'nde yayımlanan yazısında görüşlerini kamuya açar:

“Bugün ırklar birer faraziye fakat milletler birer hakikattir.(...)Kendi evini îmar edemeyen kendi evini alt üst bir hâlde bırakan adama (yeniden ev) hiçbir ev sahibi emniyet edemez...(...)Bırakalım siyasiyyat ve nazariyyat âtinin kardeş bağlarını, faidelerini hatırlasın; fakat biz faaliyyet sahasının kendi memleketimiz olduğuna inanalım ve bunda kendimizi de başkalarını da aldatmayalım.”

Köprülü, yine aynı gazetede ona cevap verir: Kendisi gibi düşünenler ve hatta bazı Türkiyecilerin bile bu tavrı yanlış bulduğunu söyler. İtiraz noktalarından biri, “Yeni Turan” yazarının bu fikirlerinin bütün Türkçülere atfedilebilecek olmasıdır. Kendilerinin ırkçı değil “kültür milliyetçisi” olduğunu savunur; Türk isminin ırkı değil milleti karşıladığını anlatır. Halkın kabulünü yansıtan “dili dilime, dini dinime uyan” ifadelerini geçerli kabul ettiğini anlatır. Son olarak da “Yalnız kendi hudutlarımızı düşünelim.” fikrini Osmanlı’nın bir dönem savunduğunu ve Türkçülüğün ona tepki olarak doğduğunu belirterek bu fikri “muzır bir hodgâmlık” olarak niteler. Köprülü kısaca, savaş şartlarında bulunan Türkiye’nin dış Türklerle bağlarını korumasının şart olduğu görüşündedir.

Halide Edip bu konuda Tercüman-ı Hakikat’te yayımlanan bir yazıya cevap verirken ısrarla anlattığı şeylerin doğru anlaşılmadığından yakınacak, bir defa da maddelendirerek aynı şeyleri anlatmayı deneyecektir. Türkçülüğün faaliyet sahasını iç içe geçmiş dairelere benzeten yazara göre merkezde yeni Türkiye olmalıdır. Onun üstünde dili-dini bir olanlar ve en dışta da dili-dini farklı Türkler...

Bunların hepsine kalben bağlı olduğunu belirttiikten sonra bütün Türklük için tek dayanağın Türkiye olduğunu, onun için de faaliyetlere “buradan” başlamak gereğini savunur. Dış Türklere bizim verebileceğimizden çok onların bize verebilecekleri olduğunu da belirtir. Yazının sonunda kendisinin de Turancı olduğunu söyler ve “Müşterek idealin geniş yoluna herkes kendi mahallesinden, çarpık sokağından yürüyerek gidebilir.” der. İmalı bir şekilde Yeni Turan yazarı olduğunu hatırlatan Köprülü’ye, Yeni Turan’da da aynı bakış açısının hâkim olduğunu ifade eder.

Türk Ocağı bu tasarımı reddetmekle beraber bu fikirler Ocak dışına yayılacak ve fikirlerin bir uzantısı sayılabilecek Köycüler Cemiyeti (1919) kurulacak ve başkanı Halide Edip olacaktır.

Buraya kadarki süreç merkezi Anadolu olan bir milliyetçilik fikrinin temellerinin nasıl atıldığını gösterir. Türkocağı’ndaki bu gelişmelerin ardından Hilmi Ziya ve arkadaşlarının girişimi görülecektir.

Hareketin başlangıcını Hilmi Ziya şöyle anlatır:

“2. Meşrutiyetin Osmanlılık, İslâmcılık, Turancılık şeklinde üç yaygın ideolojisine tepki halinde Mütareke’de doğan hareketlerden biri memleketçilik idi. Bu hareketin ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917’de atılmış bulunuyordu. Ondan iki yıl sonra Mülkiye sıralarında(1919) Anadolu’yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir akım doğdu. Bu fikri Henri Lichtenberger’in Richard Wagner, Poete et Penseur adlı eserine dayanarak ileri sürmeye başladım.” Burada ilk defa birinci ağızdan bu yaklaşıma **akım** dendiği görülür.

Hareketin ilk merkezi Hilmi Ziya’nın babasının evidir. Reşit Kayı, Haluk Nihat, Hilmi Ziya hareketle ilgili zikredilen ilk isimlerdir. İlk faaliyetleri ise on iki sayılık el yazması Anadolu Dergisi, Mustafa Nihat’ın daha sonra Geçmiş Zaman Masalları isimli kitapta topladığı masallar ve Hilmi Ziya’nın Anadolu’nun Bugünkü Vazifeleri isimli çalışmalarıdır.

Anadolucular, çok geçmeden kendi aralarında da ayrılmaya başladılar. Bu gruplardan biri Anadolu’yu doğacak kültürün kaynağı ve hedefi olarak gören “kültürcü Anadoluçuluk”, diğeri ise harekete siyasî kimlik kazandırmak isteyen ideolojik Anadoluçuluktur. Bir yandan kendi içlerinde tartışmalar ve ayrışmalar sürerken Anadolu Komandit Şirketi kurulur ve Anadolu dergisi çıkartılır. Şirketin de derginin de amacı Anadoluçuluğu sistemleştirmektir. Hareket ayrıca belli dergi ve gazeteler çevresinde şekillenir.

Anadolu dergisini, “Doğup büyüdüğü yurdu lâyıkiyla tanımadığını “ fark eden aydınlar, bir Anadolu ilmi ve Anadoluçuluk mesleği oluşturabilmek için çıkartırlar. “Elimizde fikrimizin ışığı olduğu halde her köşeyi, her bucağı arayacağız; Türk istilâsından beri Anadolu’da ibda eden her nevi edebiyat eserini meydana çıkaracağız.” (Bayrı 1341b: 394) derken aslında ideolojik zeminde bir tartışma yerine bu ideolojiye kültürel bir zemin bulma arayışında oldukları görülür. Dergi toplam on iki sayı çıkartılmasına rağmen bu hedefi duyurmada etkili olur. Dergide bu hedefe yönelik yazılar kaleme alanlarsa Ziyaeddin Fahri, Mehmet Halit, Hilmi Ziya, Mükrimin Halil, Necip Asım, Sadri Ethem gibi isimlerdir.

Necip Fazıl da dergide şiir yayımlar; daha sonra hareketi anlatırken belli isimlere işaret eder: Ona göre, hiçbir zaman kaleme alamayacağı “Anadolu Tarihi” çalışmasıyla gençleri bir araya toplayan isim Mükrimin Halil’dir. Öğretmenlik görevini yürüten Hilmi Ziya bu sırada muazzam bir felsefe okulu kurma çabasıdadır. Mükrimin Halil’se Vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey’in idarehanesinde tarihî araştırma- inceleme bürosunda çalışmaktadır ve tarihî yaklaşımlarıyla gençleri etkilemektedir(Kısakürek, 1994:49).

Dergi zaten uzun soluklu olamayacak, farklı saiklerle dergide toplanan genç isimler de

çeşitli vesilelerle ayrılacak ve hareketten kopacaktır.¹

Harekete bir başka boyuttan katılan isimler okul yıllarında çok samimi arkadaş olan Mehmet Kaplan, Cahit Okurer, Ali Ölmezoğlu'dur.

Mehmet Kaplan, Sivrihisarlıdır. Uzun savaş yıllarında ailece yaşadıkları sıkıntılardan kitapların dünyasına sığınarak kurtulur. Yüksek Öğretmen Okulu yıllarında İstanbul'dadır; burada Anadolu fikirlerini farklı vesilelerle paylaşan Cahit Okurer, Ali Püsküllüoğlu, Mümtaz Turhan ve Nurettin Topçu ile arkadaşlık eder (Kerman, 1888:4)

Anadoluçuluk bir tepki hareketi midir, bir tekâmül müdür, sorusuna verilen cevaplar muhtelifdir. Meselâ Kaplan hareketi bir tekâmül olarak görür ve fikir babası olarak da Yahya Kemal'i kabul eder. Fikrî bir temele dayanan Turancılık zaman içerisinde ayaklarını yere basmış ve karşısına Anadoluçuluk çıkmıştır.

Dönemin önemli özelliklerinden biri milliyetçilerin kendilerini sorgulamasıdır. Milliyetçi kimdir, sorusu farklılaşmalara sebep olurken milliyetçilik anlayışının netleştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkar. Özellikle anti-komünizmi milliyetçiliğin ana hedefi olarak belirlemek, milliyetçiler arasında da eleştiri konusu olur. Özellikle 1960'lı yıllarda yükselen bu tepki, çok önce Anadoluçular tarafından dile getirilmiştir.

Kaplan'a göre Anadoluçuluk tabii bir seyrin sonucudur. "Dili bir" toplulukları birleştirmeyi hedef alan Gökalp'i Anadolu'daki seyrin bir milleti oluşturduğunu savunan Yahya Kemal takip etmiştir. Beyatlı'ya göre Anadolu'daki Türklerin artık dili de kültürü de farklıdır.²

İstiklâl Savaşı'ndan sonra toplumun karşısında çok farklı bir zemin vardır: "Mahrumiyet ve sefaletiyle çirliçiplak" bir Anadolu... Bu şartlarda onu görmezden gelmek mümkün değildir. Anadoluçuluk onun için kaçınılmaz bir harekettir. "Bu mahrumiyet ve sefalete göz yumularak hayallere dalınamazdı". Anadoluçuluk Türk aydınlarının realist bakışıdır. Kaplan'a göre aydınlar "Bu zaruret neticesi, biraz da istemeye istemeye realist oldular. Bu noktada şartları hızla değiştirme arzusu aydınların hepsini inkılapçı yapmıştır. Farklılaşan nokta bu inkılâbın nereye dayandırılacağıdır.

Anadoluçuluk yerine zaman zaman "Yeni Türk milliyetçiliği" ifadesini kullanan Kaplan'a göre bu milliyetçiliğin en önemli vasıflarından biri "zamanın şartlarına uyması"dır. "Yahya Kemal ve Ziya Gökalp mizaçları, fikirleri ve temayülleri birbirine zıt iki milliyetçi idi. Fakat

¹ Necip Fazıl, Paris'e, Ahmet Hamdi de görevli olarak Erzurum'a gider.

² Bilindiği gibi Yahya Kemal, Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiirinde milleti "dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını" olarak tanımlamıştı.

ikisi de kendi kendilerine sadık kalarak Türk milliyetçiliğine yeni kıymetler getirdi.” Zamanın gereği olarak milliyetçiler yine bir değişimi gerçekleştirip Anadolu’yu ön plana çıkarmışlardır.

Kaplan, daha sonraki yıllarda kendisinin de içinde bulunduğu bu hareketin bugün yeterince araştırılmamış” olan Anadoluçuluk olduğunu belirtecek ve isimlendirmedeki farklılığı ortadan kaldıracaktır. Hilmi Ziya’yı anlattığı yazısında konuyu daha da netleştirecek Anadoluçuluğun “cumhuriyet devrinin sosyal şartlarına uygun bir milliyetçilik” olduğunu belirtecek ve bu yaklaşımın realist olduğunu savunacaktır.

Hareketin önemli isimlerinden biri olan Remzi Oğuz Arık, okul yıllarında Türkocağı üyesidir ve Turancılığa sempati duyar. 1926’da eğitim için Fransa’ya gider. Fransızların kültür ve tarihe bakışları noktasında yoğunlaşan Arık’ın Paris’teki arkadaşları da Nurettin Topçu, Ahmet Kutsi, Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri gibi isimlerdir.

Remzi Oğuz, Paris’teki talebelere gerçekten bir müşahit, müfettiş ve veli olduğunu 1930 yılında ilk defa Türk Talebe Cemiyeti’ni kurarak ispat etmişti. Arkadaşlarını, “Söyle bugün Anadolu için ne düşündün, Türk çocuğu söyle!” diye sıkıştıran Arık, Paris’te eğitim için bulunan gençleri bu anlamda etkilemiştir (Sezer, 1976: 50-51).

Remzi Oğuz Anadoluçuluğu ideolojik değerlendirenlerdir; hareketin bir gereklilikten ortaya çıktığını belirtir. Ona göre kendi yolunu, birliğini, teknik seviyesini, sanat ve ilim şahsiyetini bulmamış, kurtuluş çarelerini ithal ideolojilerde arayanları hiçbir rejim kurtaramaz. Ağırılık merkezi bu memleket olan; bütün kaynakları “yerli “ olan çözümlere ihtiyaç vardır.

Arık’a göre o zamana kadar başka hırs ve heveslerin malzemesi olan Türk halkı, bu yeni hareketin kaynağı ve hedefi olacaktır. Bu Türk soyunun gerçeğine ve onun yarattığı kültüre dayanan bir ideolojidir. Kendine “katılanlar”ı da bir değer olarak kabul ettiği için hareketin Türkçü değil, milliyetçi kabul edilmesi daha doğrudur. Hareket, Türk kültürüne kalben bağlı, olmakla beraber hareketin çerçevesi olarak Türkiye’yi kabul eder; kendisinde olana, çevresine yapıcı ve sevgiyle yaklaşır.

1931 yılında çıkartılan **Çığır Mecmuası** Remzi Oğuz, Cahit Okurer, Mehmet Kaplan gibi genç isimlerin Anadolu fikirlerini yaymada etkili bir vasıta olmuştur. On yedi yıl gibi uzun bir süre yayın hayatına devam eden dergi Bolu’da, Muallim Vasfi tarafından çıkartılır; ilk sayısında “Gaye”si ,Türk kültürünün zaruret ve ilhamlarına sarılarak tabii ve millî kıymetleri araştırmak olarak açıklanır(İmzasız 1931:1).

1932 yılında çıkartılan **Dönüm Mecmuası** da “memleketçi” çizgileri bariz dergilerden biridir.

Dergiyi yayımlayan isimler, ilkelerini açıklarken Anadolu insanını geleceğe ışık tutabilecek potansiyele sahip bulduklarını ve hedeflerinin onu harekete geçirmek olduğunu da belirtirler.

Anadoluculuk hareketinin çıkış noktası millet ve milliyet kavramlarının ele alınışındaki farklılıktır. Bu farklılığı tespit etmeden hareketi ve yapmak istediklerini bir zemine oturtmak mümkün değildir. Bu sebeple terminolojinin esasını oluşturacak bu kavramları da değerlendirmek gerekir.

Millet kavramına bakıştaki farklılık Anadolu Mecmuasının ilk sayılarındaki Hilmi Ziya, Mükrimin Halil imzalı yazılarda sezilmesine rağmen bunlarda teorik ve metodolojik bir izaha girilmediği görülür. Ancak beşinci sayıda yer alan Ziyaeddin Fahri'nin "*Milliyet Meselesi*" isimli yazısında bu konuyu gündeme getirilir(1340:180): Yazının kaleme alınış amacı Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi'nin fikirlerinin "hakikî" milliyet prensibiyle alâkasını tespit etmektir.

Ziyaeddin Fahri, "*Türk dediğimiz zaman kastettiğimiz mânâyı da beraber söylemek zaruretindeyiz.*" diyerek o zamana kadar bu ifadenin içi boş bir kalıp olarak kullanıldığını îma eder. Yazar, Gökalp ve arkadaşlarını milleti soyut bir kavram gibi belirsiz bırakmış olmaları ve tarih içindeki değişimi yok saymaları noktasında eleştirerek işe başlar.

Daha çok Turancılığın tenkidine ayrılan bu yazıdan altı ay sonra aynı mecmuada bu defa Mehmet Halit'in konuya daha sistemli yaklaştığı görülür(1341: 313): Bayrı, başta millet tanımını yapar: "(Millet) *vatanı ve harsı müşterek olan heyettir.*" Bu coğrafyayı ön plana alan bir tanımdır. Ona göre vatan müşterek olmadıktan sonra terbiye ve duyguda iştirakin sağlanması mümkün değildir; çünkü terbiye tamamen muhitin eseridir. Dolayısıyla vatan, milleti oluşturan unsurları kaynaştıran bir potadır.

Yazıda hedef yine Gökalp'tir. Gökalp'in millet tanımındaki boşluğa işaret edilir. Onun millet tanımında vatan kavramına yer vermemesi eleştirilir ve "*Milleti tertip eden fertler arasında o rabıtayı itmam edecek kuvvet vatan iştirakidir.*" diyerek bu boşluğu vatan fikrinin dolduracağı anlatılmaya çalışılır.

Bayrı, daha sonra Türk adını ele alır ve bunun bir millet adı olmadığını, ırk, soy unvanı olduğunu; ondan pek çok milletler çıktığını; Anadolu lular, Azerbaycanlılar, Türkistanlılar bu milletlerden bazıları olduğunu söyler.

"Bunların hepsi bilâ-şek Türk'türler; fakat, bir milletten değildirler. Bir milletten olabilmeleri için hars ve vatanlarının bir olması îcap eder. Halbuki vatanları yekdiğerinden ayrı hattâ

harsları da birbirinden başkadır.(...)’Türk milletindeniz’ demek ırkımızın ismini tahsisen kendimize izafe etmek ve Türk ırkından gelen diğer milletlerin bu isim üzerindeki hakkını inkâr eylemektir.”

Bizim de ismimizi seçerken buna dikkat etmemiz, tarihimiz veya muhitimizden yararlanmamız gerektiğini anlattıktan sonra kendi kabullerini dile getirir: *”Biz Anadoluluyuz; vatanımız Anadolu, milletimiz Anadolu milletidir.”* Coğrafyanın milleti oluşturmadaki rolü daha önce de gündeme getirilmiştir; ancak çok köklü olmasa da milletimizin ismi konusundaki teklif bütünüyle yenidir.

Daha sonraki yıllarda Anadolucu çizgisiyle tanınan Çığır’da çıkan yazılarda da aynı millet anlayışının farklı yazarlarca dile getirildiği görülür(Akyüz 1937: 17). Millet kavramını tarifile işe başlamak isteyen Ali Kemal Akyüz farklılıklardan yakınlıkla bu konuda herkesi memnun edecek bir tanıma ulaşamadığını anlatır:

“En kısa bir tarif olmak üzere kültür ve mefkure birliği ile birbirlerine bağlı vatandaşların teşkil ettikleri siyasî ve içtimaî bir heyettir. ‘Bu tarif bazı esaslara dayanır: siyasî birlik, dil birliği, yurt birliği, ahlakî karabet, ırk ve menşe’ birliği, tarihî karabet.”

Akyüz, millet ve halk kavramlarının nüanslarına rağmen birbirinin aynı sayılabileceğini; buna bağlı düşünülebiyecek vatanseverlik ve milliyetçiliğin de aynı şekilde ayrılmaz kavramlar olduğunu savunur. Vatan dar manada doğup büyüdüğü yer, geniş manada milletin işgal ettiği ülkedir. Yazar, bu eksenle akla gelen ırk birliğinin ırkların çok karıştığı yerlerde millî birliğe temel olmaktan çıktığını ifade eder.

Millet kavramını coğrafyayla irtibatlandıran en net ifadeler Remzi Oğuz’a aittir. Yazar, toplumların kimlik kazanması için paylaşılan bir maceranın olması, bir tarihi ve bu tarihin yaşandığı toplumların şuuruna kazınan hatıraları somutlaştıran bir coğrafyanın, yani vatanın olması gerektiğini savunur. İşte bu kimlik, toplulukları millet yapar(1942a: 33)³:

“Müşterek tarihi yarattıran işlerin, felaketlerin ve saadetlerin potasında eriyip coğrafyaya dökülerek onu vatanlaştıran topluluk; akıcı olmaktan, muayyenetsizliğe her an namzet kimseler olmaktan çıkar, millet olur. Ve artık nesiller tarihin boyunca şu vatandan ve şu millettendir. Fertlerin hayatı için muayyenetsizlik bitmiş, muayyeniyet başlamıştır Bu bakımdan, milliyet fikrinin esası da vatanla, vatanın doğuşuyla başlamıştır.”

Yazar bu ifadelerden sonra kendi milletimizi değerlendirir:

³ Arık’ın konuyla ilgili makalelerinin çoğu Türk Milliyetçiliği(1992) kitabında toplanmıştır.

“Hakikat şu ki, biz Türk soyundan gelmiş ve Anadolu’da doğmuşuz. Soyumuzun geçirdiği ilk yerleşme macerası bittikten, vatan kurulduktan, soyumuz ve vatanımız adını, damgasını aldıktan sonra doğmuşuz, yaşamamız ,adımız, sanımız artık muayyen bir kader çerçevesine girmiştir.”

Yazıda biz, Anadolu’yu vatan seçtikten ve yerleşik hayata geçtikten sonra milletleştik, anlayışı nettir; bu oluşumun öncesiyle çok da ilgilenilmez.

Arık’ın daha sonraki makalelerinde ırk faktörünü bütünüyle göz ardı etmediği görülür (1943: 30). Milliyetçiliklerinin en büyük vasfının gerçekçiliği olduğunu vurguladıktan sonra bu gerçeklerin başında “Türkiye’ye adını veren, Türkiye’nin dünyada hiçbir değerle ölçemeyeceği büyük, mukaddes Türk kütlesi”nin geldiğini belirtir.

“Bütün milletlerin başladığı tesadüfler sahasını yenip iki milyara yakın insanlığın kaderi arasında kendine mahsus bir kader, yaşama, düşünme, zevk alma şekli yaratan Türkmen kütlesi! Bu esas demografî, bu asıl nüfus manzarası bu memleketin dil, nüfus, toprak, sınır, siyaset, maarif, iktisat, sağlık vesaire gibi bütün devlet çalışmalarının hedefini çizer. Bu çalışmaların kimin için, kimin adına, kimin müsaadesiyle yapılması gerektiğini, mümkün olduğunu gösterir.”

“Esas, asıl” gibi kelimelerle nitelenen Türkmen varlığı Anadolu coğrafyasında milletleşen toplumun mayasıdır. Özellikle kültür, bu mayadan kaynaklanmaktadır. Arık, ırkçılığı reddetmesine rağmen(!) Anadolu’da Türkmen kimliğini yok sayan bir yapılanmaya karşı olduğunu açıkça ifade eder.

O yıllarda konuyla ilgi duyanlardan biri de Mümtaz Turhan’dır. O da millet olmayı toplumların şahsiyet kazanması olarak kabul eder; başarı kazanabilmek, varlığını kabul ettirebilmek için millet olmanın şart olduğunu belirtir(1942: 261).

“Millet haline gelmemiş cemiyetlerden de büyük çapta hattâ normal işler bekleyemeyiz.(...)Nasıl bir şahsiyet ancak şahsiyet haline geldikten sonra muayyen bir dünya görüşüne, şuurlu bir siyasî kanaate sahip olabiliyorsa bir cemiyet de ancak millet haline geldikten sonra bir idare, siyaset, iktisat rejimini seçmekte mesul muhtar olabilir.”

Bu çerçevede millet olmanın bir realite değil “zaruret” olduğunu ifade eder.

O yıllarda bazen Çığır ve Hareket’te yazıları görülen Cahit Okurer de millet kavramına aynı açılardan yaklaşır(1944: 329). Çığır’da yayımlanan makalesinde, farklı bakış açılarına göre ırka, coğrafyaya, iktisadî zaruretlere, cemiyetin bünyesindeki manevî kıymetlere ve bu kıymetleri temsil eden içtimaî müesseselere dayandırılarak yapılan millet tariflerinin

eksikliğine işaret eder: “*Millet, birtakım pasif vasıfların ifadesi değil, aktif bir hayat vakıası cemiyetlerin yaşama ve medeniyet yolunda erişecekleri bir hayat seviyesi ve tarzıdır.*” dedikten sonra çocukluk devresinde bütün insanların birbirine benzediğini, şahsiyetleri geliştikçe birbirlerinden ayrıldıklarını belirtir; milletleri şahsiyeti gelişmiş insanlara benzetir:

“(…)Bir cemiyetin millet olması için kendi vasıf kabiliyetlerini tanıdıktan sonra onlara bağlı kendi hayatını yaşaması lazımdır.”

Bu bağlamda İmparatorlukları şahsiyeti gelişmemiş toplumlar olarak nitelendiren yazar,

“...eğer bu hayat yoksa, bu hayat yaşanmıyorsa; hayatın yaşanması ve yaşatılması için emek verilmiyorsa varlığından bahsedilen millet de henüz mevhum, henüz sözden ibaret nazari bir millettir.” der ve bir anlamda Anadolu’daki milletleşme sürecini İstiklâl Mücadelesi sonrasına kadar uzatır.

Okurur, daha çok Turancılığı eleştirmek amacıyla kaleme aldığı Hareket’teki yazısında da canlı bir varlık olan milletin basit, bütün milletleri içine alan müşahhas bir tanımının yapılamayacağını, umûmî bir izah yerine her millet için ayrı ayrı izah geliştirmenin daha doğru olacağını savunur(1948: 63).

Hilmi Ziya Ülken 1930-40 periyodunda konuyu geniş kapsamlı ele alanların başında gelir. Millet tiplerini incelediği yazısında Türklerde milletleşme sürecini Osmanlı’nın dağılmasıyla başlatır(1976: 134). Ona göre milletler üç tipte değerlendirilebilirler: Tarihî merkezleşme, ekonomik parçalanma ve siyasî olgunluk milletleri. Yazara göre Amerika ekonomik parçalanma milleti, Batılı devletlerin çoğu tarihî merkezleşme millettir. Türkiye’nin de içinde bulunduğu bir grup Yakın Şark milleti ise “siyasî olgunluk milleti”dir. Siyasî zorlamalarla milletleşme sürecine girmişlerdir. Bu tür milletler burgların merkezleşmesi ve monarşi safhalarından geçmeden doğrudan doğruya imparatorlukların parçalanması suretiyle meydana gelmişlerdir.

Ülken, “Türk Milletinin Teşekkülü” isimli makalesinde de bu oluşum sürecine uygun politikalarla milletlerin gelişiminin desteklenebileceğini iddia eder(1976: 347-385).

“*Garb milletleri Roma İmparatorluğu ve Hıristiyanlık üzerine göçebe Germenlerin yerleşmesinden hasıl olan feodalizmin tarihî merkezleşmesi eseridir. Türk milleti aynı suretle şarkî Roma İmparatorluğu ve İslâmiyet üzerinde Türkmenlerin yerleşmesinden hâsıl olan feodal kuvvetlerin yeni bir istilâ ile imparatorluk hâlini almasından ve bu imparatorluğun parçalanmasından doğmuştur. Bu tarihî fark, içtimaî bakımdan şu neticeyi doğurmuştur:*

Feodalizmin merkezleşmesinden doğan milletlerde zadedân ve rahiplerle halk arasında bourgeoisie sınıfı doğduğu halde, Türk milletinin tarihî inkişafında zadedân ortadan kalkarak memurlaştığı gibi bourgeoisie de teşekkül etmemiş; ve cemiyetin esasını köylü, memur ve ulemâ tabakaları teşkil etmiştir. Bundan dolayı Türk milletinin bugünkü kültürel inkişafında demokrasi ve parti hareketlerinde köylü ve münevver zümrelerin ağırlık merkezini teşkil etmesi yüzünden, endüstrileşmeyi temin edecek müteşebbis insan tipi teşekkül edinceye kadar siyasî ve iktisadî hareketlerde devletin müdahale edici, himaye edici kuvvetinden istifade etmek lazım gelir.”

Bu ifadelerde yazar devletçilik ilkesinin bu milletleşme sürecinin ilk yıllarında gerekliliğini açıklamaktadır.

Son Telgraf'ta yayımladığı yazısında da Ülken, milleti bir tekâmül noktası olarak gösterirken onu bütünleyen unsurlarla neredeyse bir ideoloji tanımı yapar(1976: 186-188):⁴

“Millet her şeyden önce sınırları tarihte hazırlanmış ve mücadelelerle çizilmiş olan bir vatana dayanır. Bu vatanın üzerinde aynı dille, aynı duyguyla bir kültür birliği kuran, tarihten kalma veya bugün sokulmak isteyen herhangi bir sınıf rejiminin kurulmasına imkan bırakmayacak surette devletle tek vücut haline gelmiş şuurlu halk küttlesidir.(...)Bizim anladığımız mânâda millet ancak cumhuriyetçi, halkçı, lâik, inkılâpçı ve devletçi olduğu zaman bütün kudretiyle meydana çıkabilir ve tam şahsiyetini kazanabilir.”

Ülken'in bu ifadeleri resmî ideolojik söylemle örtüşür.

Millet, ya birkaç etnik birliği birleştirmek, yahut bir kavmin dallarından birine dayanmak üzere etnik birlikler üzerinde kurulan modern içtimaî birliktir. Yazara göre “Milletin doğuşunda üstün ırk veya kavmin vasıfları hâkim rol oynar.” (1949:12) Anlaşıldığı üzere Anadoluçuluk hareketinin en önemli isimlerinden Ülken de Arık gibi “hakim ırk”ın milleti şekillendirdiği kanaatindedir ve Türk milleti için bu hâkim Türkmen unsurudur.

Hilmi Ziya millet kavramını süreç içerisinde işlemeyi sürdürür; “Millet Nedir, Ne Değildir”de(1976: 194-208), millet kelimesini tedaileri ve bizdeki kullanım alanlarıyla değerlendirirken kavramın başlangıçta ümmet anlamına gelen “millet-i İslâmiyye” olarak dilimize girdiğini; ancak bu kullanımda milletin net bir anlamının olmadığını hatırlatır. “Türk milleti” ifadesinin kullanılmaya başlanmasından sonra da belirsizlik giderilememiş; bu defa Türk kavramı farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Türk milletinin “Türk soyundan

⁴Yazı Millet ve Tarih Şuuru'na alınmıştır.

gelenler, Türk kültürüne dahil olanlar, Türk vatanında yaşayanlar” gibi farklı anlamlara geldiğini belirtir.

Mehmet Kaplan, yıllar sonra Ziya Gökalp ve Yahya Kemal’in Malazgirt’e bakışlarını değerlendirdiği makalesinde vatana bağlı millet fikrinin Yahya Kemal vasıtasıyla kültür tarihimize girdiğini ifade eder:

“Bu görüşün ilk defa Yahya Kemal tarafından ileri sürüldüğüne dair kuvvetli bir rivayet ve gelenek vardır. Mütareke devrinde İstanbul Darülfünûnu’nda Y.Kemal’in talebesi olan A.Hamdi Tanpınar, onun öğrencilerine coğrafyayla tarihi birleştiren bir milliyet anlayışı telkin ettiğini ileri sürer.”(1976: 535-551)

Kaplan’a göre Yahya Kemal, İstanbul’a döndükten sonra Cumhuriyet devrine kadar hâkim olan Türkçülerle çatışmamak için, bu fikirlerini yazılı olarak ifade etmez. Yine coğrafyayı esas alan nev-Yunânîlik fikrini savunur. Daha sonra Osmanlı-İslâm kültürünü esas alan milliyetçilik anlayışına döner.

Makalede bir dipnota sıkıştırılan ifadeye göre Hilmi Ziya Ülken, Kaplan’a bu tarih fikrini ilk olarak Anadolu Mecmuası’nın ilk sayılarında ortaya attıklarını ve Yahya Kemal’in de Anadolu gençlerin fikirlerini benimsediğini söylemiştir(1976: 538). Kaplan, *“Yahya Kemal’in tesiri altında kalması muhtemel olan yeni bir gençlik grubu”* ifadesinin sonuna bu dipnotu düşerek bir anlamda Hilmi Ziya’nın iddiasına katılmadığını da ortaya koymuştur.

Milliyetçilik anlayışındaki farklılıklara rağmen aynı dönemde etkili olan isimlerden biri de Nurtin Topçu’dur. O da soyu bütünüyle reddetmeyen coğrafya ve tarihi de soy kadar etkili gören anlayışla birleşir(1939:133). *“Milliyetçiliğimizin Esasları”* isimli makalesinde *“Bizim milletimiz Orta Asya’dan kaynaklı Türk ırkından çıkmış ve dokuz yüzyıl önce Anadolu’da kurulmuştur.”* ifadesiyle bu süreci özetler(1997:141). Ancak Topçu, milletin maddi ve manevi unsurlardan oluştuğunu; soyun maddi unsuru; din ve dil’in de manevî unsuru şekillendiğini savunur (1997:134). Anadolu yaklaşımlar içerisinde din ilk defa bu vurguyla militleşme sürecine dahil edilir. Nitekim daha sonraki makalelerinde Türklüğün en büyük inkılabı olarak İslâm’la buluşmasını kaydeder:

“(…)Milletimizi kurmuş olan esaslar madde bakımından Anadolu’nun coğrafyası üzerinde yaşayan bir çiftçi millet varlığı, ruh bakımından İslâm’ın bu millete sunduğu ruh ve ahlak örgüsü, tam dokuz yüz yıllık bir tarih abidesidir.”(1987: 142)

Yine Topçu Türklerin fazilet ve saadet semalarına İslâm’ın kanatlarıyla yükseldiğini

ancak, Türk ülkesinde Türklükten ayrı bir İslâm hayali kurmanın “dar görüşlülük” olduğunu anlatır(1978: 143).

Hareket içerisinde **milliyet** kavramını ilk ele alan yine Ziyaeddin Fahri'dir: Yazar, öncelikle Batı'da milliyet kavramının ortaya çıkışını değerlendirir. Orada içtimai hareketlerin kaynağının toplumun kendisi olduğunu, bizde ise milliyet cereyanlarını doğuran ve onları yönlendiren fikir ve nazariyelerin olmadığını; bu manada zikredilen şeylerin toplumsal hayatın kendine has akış ve cereyanlarının basit bir dille izahından başka bir şey olmadığını söyler. Ortada ne ilme dayanan bir nazariye ne de felsefeye has bir faraziye vardır.

Milliyet cereyanlarının sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılabilmesini millî tarihin sınırlarının belirlenmesine ve bu tespitlere dayanan bir sosyolojinin ortaya çıkarılmasına bağlar(Fındıkoğlu 1340:180). Ziyaeddin Fahri'nin bu görüşüne katıldıklarını, hemen bütün Anadoluçular tarih anlayışlarını farklı vesilelerle ortaya koymuşlardır.

Kavramı daha sonra Mehmet Halit ele alacak, ancak yazıda daha çok kendi hareketleri ve Anadoluçuluk isimlendirmesini neden tercih ettikleri üzerinde duracaktır(1341:316).

Milliyetçiliklerinin ilk vasfının gerçekçilik olduğunu belirten Arık'a göre bu vasfı dolayısıyla milliyetçilik anlayışları ne yalnız başına his ne yalnız başına kan ne yalnız başına toprak birliğine dayanır. Öncelikle Türkmen kökenli bir millete ve toprağa dayanan bir milliyetçilik anlayışını ortaya koyar(1943:12).

Litertürün farklı benzetmelerinden biriyle Arık milliyetçiliği “dünyevî bir din”e benzetirken onun diğer ideolojilerden üstünlüğünü sağlayan noktaları şöyle özetler(1939:189-192).

“Bugünün milliyetperverliğindeki felsefi mekanizma galiba buradadır. Akln, şüphenin, makinenin yıkıp attığı bütün metafizik imkanların yerini(toprak gibi, insan gibi, tarih gibi, iktisat gibi, devlet gibi, hars gibi,...)realitelerin imtizacından doğan mana ile doldurabilmek... Zamanımızın insanının vurulduğu bir ihtiyaçtır. Hakikaten bu realitelerden her biri akli bünyeyi her an tatmin edecek bir bünyede olduktan başka onların sentezinden ibaret olan millet de bünyesinde bir nevi lahutî mistiği barındırabiliyor.

“Cemiyetleri yer yer, zaman zaman birleştirip hamleler yaptıran ideolojilerin karşısında bugün milliyetperverlik tamamıyla muzaffer olmuş bulunmaktadır.”(...)

“(...)Tamamıyla dünyevî bir dine benzetmekte hata olmayan bu ideoloji kolay kolay ortadan kalkacağına benzemiyor.”

Arık, ardından milliyetçilikte var olduğunu savunduğu statik ve dinamik unsurları ele alır:

“Statik diyebileceğimiz birinci unsur insanı vatani ve cemiyetiyle muvazene halinde tutan bütün bağlardır. Toprak ve tarihten uzanan bu bağlar, insanın âlem içinde istikrarını temin eder. İleriye bakmak ve hele ileriye görmek için ayakta sağlamca durmanın şart olduğunu bilenler için insanı âlem arasında istikrarına kavuşturan şartların kıymetini anlamak zor değildir. Fert bu bağları, bu şartları olduğu gibi benimser. Bunlar milliyetperverliğin tabiri caizse vaka kısmıdır. Ferdin şahsiyetini temin eden asıl kıymetleri milliyetperver, daima bu statik unsurdan alır. Ferdin manevi çatısını bu kıymetler kurar. Her millette bu şartlardan, bu bağlardan birinin, birkaçının tahakkuk etmiş olduğu görülür. Hepsinin tahakkuk etmiş olması milletin hakikaten ideal bir hale geldiğini veya idealine kavuştuğunu gösterir. Böyle bahtiyar bir milleti henüz görmüş değiliz!

“Dinamik diyebileceğimiz ikinci unsurdaki ise milliyetperverin milleti namuna tahakkuk ettirmek istediği şartlar vardır “(Dil birliği, toprak birliği, iktisat birliği gibi...)”

Bu unsurların millî ve farklı olduğunu savunan yazara göre, ”Ne kadar millet varsa o kadar milliyetperverlik vardır.”

“Milliyet İdeolojisi” isimli makalesinde bu ideolojiyi devrin “en keskin fikir manzumesi” olarak tanımlar(Arık 1943b: 12). Milletleri bir arada tutan faktörlerin tamamı milliyetçilik ideolojisi içerisinde. Cemiyetlerin kütle ve kabiliyetinden çok onları harekete geçiren ideolojilerin önem kazandığı bir çağda milliyetçiliğin tam aranan ideoloji olduğunu savunur. Bilim, teknik ve tenkit, diğer ideolojileri yıktığı halde milliyetçilik ayakta. Onu ayakta tutan bir takım dinamikler vardır.

Arık, milliyetçiliğin vasıflarını sıralarken başta bilim ve demokrasinin tanımadığı “mukaddesler”e sahip oluşunu zikreder. İç yapıyı oluşturan bu mukaddesler, milliyetçiliğe mistik bir yön kazandırmakta ve “maddeciliğin teselli edemediği kütleler arasında kaybolan dinlerin yerini tutmaktadır.”

Bilim ve demokrasiyi ön plana çıkaran ideolojilerdeki durağan yapının aksine milliyetçilikte metotlu çalışma ve ilerleme ihtirası vardır. Bu da onun dinî kudretlerinden biri olarak sayılabilir. Rönesans gibi Avrupa’nın kabuğunu kıran hareketlerin hepsi milliyetçi ideolojilerin yayılmasıyla olmuştur. “Bütün bunlar milliyetçiliğin cemiyetleri toplayıcı, kurucu

müspet ahlakla cihazladığını göstermektedir.”

Yazara göre milliyetçilik bir topluluğu cihan ölçüsünde şahsiyet olmaya eriştiren yoldur. Bu anlamda milliyetçilik insanlığa da hizmet eder. Demokrasi gibi milliyetçilik de “sürü cemiyet” değil, her biri şahsiyet bulmuş şuurlu teklerden oluşan bir millet ister. Cemiyete olan borçlarını ve ondan alacaklarını ancak böyle fertler bilir.

Arık’a göre korku ve menfaat de insanları bir arada tutabilir; ancak, öyle bir topluluk millet olamaz. Milliyetçilik, menfaat olmaksızın insanların cemiyet için fedakârlık yaptığı bir ideoloji olarak insanlığın hizmetindedir. Bu ideolojide “tek”in değil cemiyetin hayatı önem kazanır. Demokrasiyle birleştiği bir nokta da budur.

Bütün bu söylenenlerin sonunda daha keskin bir uyarı vardır; milliyetçiliği reddedenler kendi sonlarını hazırlar.⁵ Aslında milliyetçilik anlayışları barışçıldır; kendilerine düşmanlık beslemediği sürece kimseye düşman değildir.

Görüldüğü gibi Remzi Oğuz, bu fikrin diğer ideolojilerle mukayesesini de yapmış, milliyetçiliği ideal kılan yönleri kavramlaştırmıştır.

Milliyetçilerin en önemli açmazlarından biri gibi gösterilen içe dönüklük de Arık’a göre mesnetsiz bir iddiadır. Milliyetçilik millet olarak şahsiyet bulmak demektir. Şahsiyet bulmuş bir millet aynı zamanda cihan ölçüsünde millettir. Kendi şahsiyetini bulamamış milletlerin dünyada kabul görmeleri de mümkün olamaz. Bunun için, milliyetçilik dışında bir ideolojinin dünya ölçüsünde bir toplum oluşturması mümkün değildir.

Arık, milletleri oluşturan dinamiklerin değişkenliğine paralel milliyetçilik anlayışlarının da değişebileceğini, normalinin de bu olduğunu savunur. Bu, Anadoluçuların “kendine has”ı yakalama ideallerinin gerekçesini de açıklayabilecek bir tespittir.

Yazar, milliyetçiliği ideolojik bütünlük içerisinde değerlendirmekle kalmamış Türk milliyetçiliğinin gelişmesine de pek çok yazısında ışık tutmuştur. Halil Fikret Kanat’ın Milliyet İdeali ve Topyekun Millî Terbiye isimli eserini değerlendirdiği yazısında milliyetçilik fikrinin başlangıç noktasının belirtildiği kadar eski olmadığını savunur(Arık 1943c: 43-47). Bu iddianın temelinde de kavim- millet farkı vardır. Bunu belirtirken ırkî temeli yine büsbütün göz ardı

⁵ Arık, Millet Mecmuası'nın 11. sayısında yayımlanan "İlimcilik" isimli yazısında da ilmin millet hayatındaki önemli yerini vurgularken birleştirici olmaması dolayısıyla başlı başına bir ideoloji olarak ele alınamayacağını savunur ve bu yoldaki yaklaşımları eleştirir.

etmediği görülür. Yazar eserde Halil Fikret'in milliyetçilerle Türkçüleri tek merkezli dairelere benzetmesini yerinde bulur.

Remzi Oğuz Arık radyo konferanslarında Türkçülüğe geniş yer ayırır: Bu fikrî yönelim bir "ızdırab"ın sonucudur; Avrupa'nın azınlıklar üzerindeki emperyalist tavrı, Osmanlı'ya fazla bir tercih hakkı bırakmamıştır. Balkan Savaşı bir felâket habercisi gibi gelmiştir. Toplumda bir ümitsizlik hâkimdir. Siyasetin görevi topluluğun kaderine yeniden yön vermektir ve bu noktada Türkçülük bu siyasî görevi üstlenmiştir; dolayısıyla Türkçülük çıkış noktasında siyasî bir harekettir. Türklüğün 900 senelik mazisine rağmen milliyetçilik şuuru henüz oluşmaktadır(1992: 156)⁶.

"Aslında bir müstemleke halkı olanları kurulmuş bir devletin sahipleri arasında göstermek, 19. Yüzyılın romantik, başıboş faktörlerine karşı birçok zorlukları perdelediği için devlet adamlarına da ayrıca cazip gelmişti"

Ona göre bizim gözümüzü açan Balkan Savaşı "zelzelesi" oldu. Balkan Savaşı bir yandan Türkçülük idealinin siyasî üstünlüğünü sağlarken bir yandan da İslamcılığın özellikle Sovyet Rusya'daki Türk topluluklarında yeniden güç kazanmasına sebep olmuştur. Asya ve Avrupa'daki müstemleke durumuna düşmüş Müslümanların da bu anlayışa sempati duyduğu görülür. Burada ideolojinin güç kazanmasına engel olan tek şey Osmanlı'ya bağlı Müslüman azınlıkların da bağımsızlık için Osmanlı'ya sırt çevirmeleridir. Sonuçta bu ideoloji de ihtiyaca cevap vermeyecektir.

Milliyetçilik hareketinin bizdeki seyrini gözden geçiren yazara göre birinci merhalede Tanzimat vardır. Batı romantizminin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik başlangıçta azınlıkları ayağa kaldırmıştır; yerli halk ve aydınlardaysa birkaç kısıntı ve Ali Suavi dışında şuura dönüşmemiştir.

"Milliyetçiliğimizin Merhaleleri"ni incelediği yazılarında da Türklüğün 2600 yıllık mazisine rağmen milliyetçilikle yeni tanıştığını savunan Remzi Oğuz, her devrin "ızdırapları"nın kendi ideolojilerini ürettiğini belirtir(1992: 152-217). Bu görüşü desteklemek üzere Türklerin var oluşunu sağlayan ideolojileri kısaca değerlendirir. Osmanlılık ve İslamcılıktan sonra Türkçülüğü anlatırken Anadoluculuğu Türkçülüğün üçüncü merhalesi olarak gösterir:

⁶ Arık, *Milliyetçiliğimiz*, s.156(1992b "Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz" Türk Milliyetçiliği:152-217 mi?)
453

“Milliyetçiliğin ikinci merhalesi 2. Meşrutiyetle başlamakta ve Anadolu Kurtuluş Savaşı'yla son bulmaktadır.(...)Bu merhalede Türk milliyetçiliğinin ilk karakteri, Japon Deniziyle Endülüs yaylaları arasında, geniş bir Türklük âlemini kucaklamak istemesidir.”

İkinci karakteri, içte ve dışta bir savunma cihazı olarak alınmasıdır. Üçüncü, kitap milliyetçiliği olması, yabancı kaynaklardan mülhem fikirlerin bu hisleri uyandırmasıdır. Dördüncü, tereddütleri barındırması net fikirlere yer verememesidir. Beşinci, ağırlık merkezinin anavatan dışında oluşudur.

Kurtuluş Savaşı sonrasında milliyetçiliğimizin son “merhale”si ortaya çıkmıştır. Ağır imtihanlar sonrasında ulaşılan bu merhalede milliyetçiliğimizin özellikleri şunlardır: *“Vatan Türk vatani, devlet Türk devleti, millet, Türk milletidir.”* Bugüne kadar çeşitli ideolojilerde “harç” olarak kullanılan halk bu milliyetçilerin “hedef kitlesi”dir. Bu yaklaşım kendisini Türk sayanları kucaklamaktadır. Siyasî hareketlerinin merkezi olarak Türkiye’yi görür ve bütün emeklerini onu yüceltmeye yöneltir. Vatanını, milletini, tarihini sevmek üzerine kurulu ideolojinin düşmanları bu mukaddeslerin düşmanlarıdır ve Türklük bu ideolojisiyle dünya önünde barışçı bir ideolojiyle çıkmaktadır.

Bu değerlendirme saldırmadan, yok saymadan bir takım gelişmeleri izaha çalışmakta ve farklılıkları özetlemektedir.

Remzi Oğuz Arık’a göre milliyetçiliğin bu millete yükleyeceği misyonlardan biri de çağın şövalyeliğidir(1947:1). Hareket’te yayımlanan yazısında çağımızda milletler arasındaki güç dengesinin gittikçe bozulduğuna dikkat çeken Arık, acımasızlığa ve emperyalist emellere dikkat çeker. Fransa, Macaristan veya Polonya için savaşan atalarını hatırlatarak geleneğimizde başka milletlerin saadetini de düşünmenin var olduğunu hatırlatır.

Yazar, içinde buldukları çağın da Türk milletine yeni görevler yüklediği kanaatindedir.

“Bu cemiyetin öyle bir coğrafyası var ki onu bir yandan müdafaaaların en çetin ve en incesine sürüklüyor, öte yandan ise bütün insanlık arasında hakka, adalete, şerefe dayanan gerçek bir anlaşmanın bulunmasını özleyiş haline yükseltiyor.

Bunun içindir ki bu cemiyeti, onun hakkını yaşamasını- fakat şerefle, hür olarak yaşamasını- istemek olan milliyetçilik, işte bu tarihin, bu coğrafyanın yarattığı ‘ başkalarını sevme’ de Türk vatanını koruma imanına dayanıyor.(...)Türk milliyetçisi isterse ve onun ayağına zincir vurulmazsa bu çağın gerçek şövalyesi olabilir. Hem yalnız o olabilir.”

Farklı mecralarda ortaya koyulan bu fikirler Arık'ın Anadoluculuğu ideolojik olarak yapılandırmada tarihi süreklilik içerisinde; kaynaklarından geleceğe uzanan bir potansiyelle takdimi dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu bakış yazarın siyasi kimliğinin gereği olarak da görülebilir.⁷

Hilmi Ziya “Türkçülüğün Tekâmülü”nü araştırdığı yazısında öncelikle milliyetçilik fikrinin doğuşunu daha geniş bir çerçevede ele alır(1976: 161). Ülken'e göre milliyetçilik, tarih şuurudur; Batı'da bu fikri doğuran alt yapı şöyledir:

“Milliyetçilik tarih şuurudur. Bu şuur 19. Asırda tarihi hesaba katmayan mücerret insanlık şuuruna karşı reaksiyon olarak başladı. Fikirde, sanatta ve siyasette romantizm hareketleri milletten millete geçerek bütün garba yayıldı. Fransa inkılâbı ‘Beşer Hukuku Beyannamesi’ nin mücerret, zihnî şemalarında nurlu aydınlık (Lumiere) felsefesine dayanıyordu. (Rousseau müstesna). Bu asır insanlıktaki büyük millî tezatlari, his kaynağını görmeyen sırf zihinci felsefenin hakimiyeti asrı idi. ‘Beşer Hukuku Beyannamesi’ nin mücerret formülleri bu zihniyeti temsil ediyordu.

“Napoleon imparatorluğu mücerret zihniyeti önce kurtarıcı; fakat hakikatte müstevlî ve tehlikeli bir şekilde bütün Garb'a yayıyordu. Bu istilâdan hürriyet, demokrasi bekleyenler az zamanda acı hakikatle karşılaşınca ye'se düştüler. Avrupa milletlerinde teker teker bu harekete karşı şiddetli reaksiyonlar uyandı. Almanya'da Fichte, İtalya'da Leopaldi, İspanya'da Goya, Rusya'da yeni romantik mektep. Bu surette her tarafta edebiyat ve fikirde Romantizm cereyanı şeklinde başlayan bu reaksiyon, tarihe, hisse, büyük kitleye, halka dönmek; mücerret mefhumlardan, kökünden ayrılmış' münevverler' fikriyatından kurtulmak; Tûbâ ağacı gibi yukardan aşağı inecek yerde kökleri büyük millî kitlelerin içinde ve tabîî bir şekilde inkişaf eden bir ağaç gibi aşağıdan yukarıya çıkmak gâyelerini takip eden ve içinde türlü türlü cereyanların doğduğu milliyet hareketi idi.”

Hilmi Ziya ayrıntılı değerlendirmesinde bu fikri Osmanlı'da tarihî ve fikrî bir zemine oturtmaya çalışır: Osmanlı bu fikirle içli dışlı olmasına rağmen onu ‘görmezden gelmiş’tir. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki “muhtelif kavimler”in çıkarttıkları ayaklanma ve başlattıkları hareketlerin somut “ayrılıklar”la sonuçlanması bile Osmanlı'nın milliyetçiliği benimsemesine yetmemiştir. Unsurlar arasında âhenk ve birliğin sağlanması mecburiyeti, bu fikri benimsemedeki en büyük engeldir.

⁷ Remzi Oğuz Arık, 1950'de Demokrat Parti'den Seyhan milletvekili seçilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiş, 1952'de Türkiye Köylü Partisi'ni kurmuştur. Remzi Oğuz Arık, 3 Nisan 1954 tarihinde bindiği uçağın havada infilak etmesi sonucu hayatını yitirmiştir.

Yazara göre bu çerçevede resmî kanaldan yürütülen *Tanzimat*’la sivil Yeni Osmanlıların farkı yoktur. Söylemlerindeki farklılıklara rağmen dayandıkları soyut kavramlar somutlandıkça benzerlikler ortaya çıkar. “Millet-i Osmaniyye”den daha çok “millet-i İslâmiyye”yi kastetmeleri, müstemlekeleri sınırlarına dahil eden vatan anlayışları, hukukta bütün tebaaya eşitlik sağlamayı vadetmeleri benzerliklerdir.

Ülken’e göre imparatorluğu bu yolla kurtarma hayalleri boşunadır. Bu yanlısın temelinde, çöken bir imparatorluğun elinde kalan son parçaları da elden çıkarma korkusu ve Avrupa’yı iki asır geriden takip eden bir aydın kitlesi vardır. Bu aydınlar Lumiere filozoflarının Avrupa’da çok önce terk edilen “mücerret ve şemacı” hareketlerini örnek almaktadır.

Osmanlı’da hâkim fikir hareketlerine gelince yazara göre Prens Sabahaddin’in fikirleri de İttihat ve Terakki’nin savunduğu “ittihad-ı anâsır” fikri de zararlıdır; çünkü toplumda henüz unsurları bir arada tutacak kuvvetli bir “merkezî kültür” oluşturulmamıştır. İslâmcılık da diğerleri gibi bu devirde ortaya çıkar, benzer şekilde milliyeti yok saydığı için ayakta durması mümkün olmaz.

Hilmi Ziya, ideolojinin seyrini adım adım izler: “Tanzimat Devrinde Türkçülük” yazısında (1976: 166-172) edebiyat dünyasında ideolojik kıpırdanmaları ele alır; Arık gibi milliyetçiliği tarihî zaruretlerin hazırladığını savunur ve süreci belirlemeye çalışır(1976: 157).

Anadolucuların milliyetçilikle ilgili fikirleri çok sık dile getirilmiştir. Bunlar içerisinde “kendimizi önyargısız tanıyalım” diyen M. Umur’un yazısı, hem bir öz eleştiri hem bir tepkidir. Millet Mecmuası’nın ilk sayısında çağın sarsıntılarına sadece milletlerin dayanabileceğini ifade eden yazar, milliyetçilik ideolojisinin çağ içerisindeki gücünü ifade eder(1942: 31). Umur’a göre millet gerçeğini bilmeyenlerin yeni dönemde söz hakları olamayacaktır; millet olarak var olabilmenin de yolu, kendini tanımak; iç ve dış gerçeklerini, iyi ve kötü yönlerini bilmek; ona göre hareket etmektir. Burada dikkat edilmesi gereken; başka milletlerin gerçekleriyle kendi gerçeklerini karıştırmamak ve bizde olmayan özellikleri varmış gibi göstermeye çalışmamaktır. Bu bağlamda öncelikle kendi gerçeklerimiz araştırılmalı, sonra da onlara göre çözümler üretilmelidir.

Mümtaz Turan da milleti aynı derginin daha sonraki sayılarından birinde milliyetçilere yapılan suçlamaları cevaplandırdıktan sonra kendi milliyetçilik anlayışlarını özetler(1942: 275):

“Türk milletinin en ileri medeniyetli ve tam bir millet haline gelmesini esas hedef olarak alan milliyetçiliğimizin hususiyeti yapıcı olmasıdır.”

Yazıda, yapıcılık ve barışçılık özellikle vurgulanırken kendi farklılıkları da aktarılmaya çalışılır.

Kırklı yılların sonuna doğru milliyetçiliği çağın ideolojisi olarak sunan yazarlardan biri de Mehmet Kaplan'dır. Kaplan bunu var olabilmenin şartı olarak kabul eder. *“Millet realitesi bizi çok yakından çevirir(...)Millet bizi vücudumuzun hemen dışında devam ettirir.”* diyen yazara göre milletin ötesinde insanlık değil başka milletler vardır(1948:2). Milliyetçiliği tabiiî vak'alar sonucunda şekillenen millet gerçeğine bağlı olarak açıklarken kendi tanımını da yapar:

“Milliyetçilik ise bu tabiiî vakıanın derin şuuruna ermek, ona dayanarak ve ondan hareket ederek daha yüksek seviyeye erişmek için elden geleni yapmak demektir.”

Fertler gibi milletlerin de varlık ve hareket şuuruna ermeden yaşayabileceklerini ifade eden yazar ferdi şuurlanmasının Sokrat'la başladığını hatırlatır.

“Kendini tanı” hikmetiyle başlayan bu şuurlanmanın bugün artık milletini tanımakla tamamlanabileceğini anlatır. Ferdi hayat millî hayatın içine gömülüdür. Ferdi şuurun kökleri millî şuurun derinliklerine dalar.(...) İlim, bütün millî vakaları içtimaî hadiseler adı altında toplayarak bunun umumî bilgisine içtimaî şuur der.(...)İnsanlık şuuru millî şuurların birbirine bağlanmasıyla teşekkül eder.”

“Bizde bu ilimlerin müspet şekilde tesirinin gecikmesi millî şuurun uyanmasını geciktirmiştir.(...) “

Kaplan, yazının sonunda şu ifadelerle yer verir: *“Mazisi, hali ve istikbali hakkında vehimler içinde yaşayan, varlığının ne olduğunu ve ne olacağını bilmeyen bir millet, ilim ve hakikat şuuruna ermiş dünyalar karşısında müşkül durumlara düşebilir.”*

Edebiyat araştırmacısı Kaplan bu yazılarda milliyetçi olmadan sanatkâr olunamayacağını da savunur(Kaplan 1969:76-80).

Milliyetçilik nesillere güven aşılacak ve dünya yüzünde ayaklarını sağlam basmalarını sağlayacak bir güç verecektir. Milliyetçiliğin asıl hedefi, Türklük coğrafyasını ve bu coğrafya üzerinde meydana getirdiğimiz millî ve dinî değerleri öğrenmek ve öğretmektir. Bu, kültür milliyetçiliği olarak tanımlanabilir.

Mehmet Kaplan'a göre milliyetçilik, ihtiyaçlara göre değişebilen, gelişebilen bir kabuldür. Milliyetçilik adına değişmez bir takım kabullerin dayatılması doğru değildir. Milliyetçilik anlayışının olmazsa olmazlarından biri de dindir. Asırlar içinde milleti şekillendiren bir gücü

yok sayarak milliyetçilik yapılamayacağını savunur(Birinci 1987: 21).

Cahit Okurer milliyetçilik ideolojisi içerisindeki farklılığı yazısının başlığında özetlemiştir: Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe(1948:63); yazının ana fikri şudur:

“Nazariyelerin, mefhumların mücerret milliyetçiliğinden hayatın, hakikatın müşahhas milliyetçiliğine; kendimizi tanımak için asıl millet hayatına, kendimize gözlerimizi çevirmekle erişebiliriz.”

Anadolucu çizgide anılabilecek diğer isim Nurettin Topçu'nun Türk milliyetçiliğine bakışı diğerlerinden farklıdır ve bu farklılık hareketin başlama tarihine kadar uzanır. Topçu'ya göre asrın başlarında Osmanlı'yı zayıf bulan Yahudi-mason localarının maşası olan bu akım Osmanlı'yı temelden çökertir. Ona göre milliyetçiliğimiz 1071'e dayanır ve Anadolu Selçuklularının milliyetçilik adına ektiği tohumlar Osmanlı zamanında meyve vermeye başlar(1978:32). Bu, sadece milliyetçilik anlayışında değil, bu anlayış çerçevesinde tarihi değerlendirmede de ciddi sayılabilecek bir farktır.

Topçu, kendi anlayışını **ruhçu milliyetçilik** olarak nitelendirmiş ve hedefini şöyle tanımlamıştır: “Anadolu coğrafyasında İslâm ruhunu yüceltmek ve toprağın çehresine İslâm'ın ruh ve karakterini sindirmek.” Bu anlayışın temellerini Melikşahlar, Mevlânâlar, Yunuslar, Yavuzlar atmıştır(1978: 36). Bu tanım, Osmanlı'ya farklı bakışı da açıklayabilmektedir.

Yazar diğer Anadolucularla birleşerek devrinin milliyetçilik anlayışına farklı bir eleştiri de getirir. O zamana kadar Turancılarla aralarında seyreden ayrılığın dışında Topçu'nun itiraz ettiği bir başka konu da milliyetçilik adına yapılanlardır: “Zamanımızda milliyetçiler çoğalmış, milliyetçilikse ortadan kaybolmuş gibidir.” Kapitalist emellerle masonlardan İslâmcılara kadar bütün anti-komünist zümreler bu başlık altında toplanmıştır. Topçu, milliyetçiliğin bu maske altında istismar edilmesine karşıdır. Onun için de içi boş olan bu kavramın tanımlanması, felsefi bir sisteme bağlanması gerekir(1978: 35-37).

Milliyetçilik adına yapılan yanlışlardan biri de hemen bütün Anadolucuların ısrarla vurguladıkları hemşerilik iddialarıdır. Topçu, bu hassasiyetlerin millî bütünlük açısından büyük bir zaaf olduğunu vurgular (Topçu Y.T: 129). Onun dile getirdiği problemi Arık, bölgecilik olarak isimlendirir. Millî benliğin en önemli düşmanlarından biri olan bu illet, milletimiz arasında çok yaygındır. Arık, “Yok Olası Ayrılık” isimli yazısında, beylikler döneminden kalan ve hâlâ sürdürülmeye çalışılan bölgeler arasındaki ayrılıkları eleştirir(1942b: 159).

“Bu yok olası ayrılık nereden geliyor? Biz, her köşesinde bir beyin, bir paşanın, bodur ve kıskanç devleti kös çalan il istemiyoruz artık! Biz, yekpareliğini tarihimizin mühürlediği bir vatan istiyoruz.(...)Bu memleket ona lâyük olanların elinde yekpare ve müşterek vatan olmazsa müstemleke olacaktır.”

Her ideoloji, kendini tanımlamak adına diğer ideolojilerle hesaplaşmak zorundadır. Anadoluocuların yazılarında da bu refleks dikkat çeker; ilgili yazıların hemen hepsinin ortak noktası hepsinde tartışmacı anlatımın tercih edilmiş olmasıdır. Başlangıçta Turancılık hedefken giderek beynelmilelci yaklaşımlar muhatap alınmıştır. Mehmet Kaplan Anadoluocuların milliyetçilik anlayışlarındaki köşe taşlarını belirlerken kendi yaklaşımlarını Yeni Türk Milliyetçiliği” olarak isimlendirir. Remzi Oğuz’un İdeal ve İdeoloji’si, Hilmi Ziya’nın İstanbul Dergisi’ndeki seri yazıları, Ziyaeddin Fahri’nin yazıları, İsmail Hâmi Danişment’in Cumhuriyet’teki makaleleri ve Hareket’in tavrı ortak payda altında toplanırsa “yeni bir Türk milliyetçiliği” fikrinin çerçevesi ortaya çıkacaktır.

“Bugünkü Türk milliyetçiliği şimdiye kadar olduğundan çok fazla bir vuzuh ve kat’iyete kavuşmuş, uzun bocalamalardan sonra nihayet kendisine müspet temeller bulmasını ve keskin sınırlar çizmesini bilmiştir.”

Kaplan’ın beynelmilelciler kadar karşı çıktığı bir grup da milliyetçi olmadığı halde milliyetçiliği kullananlardır. Milliyetçilik anlayışını netleştirirken bu karşı çıkışın gerekçelerini de ortaya koyar(1947:2): *“Biz vücudumuz gibi milliyetimizi de seçmekte serbest değiliz. Vücudumuz nasıl ecdadımızın eseri ise milliyetimiz de coğrafyamızın tarihimizin ve ırkımızın eseridir.(...)”*

Yabancı bir milliyeti benimsediğini söyleyenler asıl amaçlarını ve iç yüzlerini gizler; Beynelmilelciliği milliyetlerini kaybetmiş insanların icat etmiştir: *“Araştırınız milliyetçilik düşmanlarını mutlaka yabancı olduğunu göreceksiniz.”* der.

Bir millete mensup olmakla milliyetçi olmanın farklı şeyler olduğunu anlatan yazar milliyetçiliğin “şuurla alâkalı” olduğunu vurgular: *“Milliyetçi olmak için o milletten olmak şarttır; fakat kâfi değildir.”*

“Hiçbir insan milliyetçi olarak doğmaz. Milletinin şuuruna erdikçe , milletinin mazisini halini tanıdığı, istikbalini düşündüğü ve kalbinde milletinin ızdıraplarını duyduğu nispette milliyetçi olur.”

Milliyetçiyim diyen herkes Kaplan'a göre milliyetçi değildir; hatta, milletine hizmet etmeyen milliyetçilerin düşman olmalarını tercih eder.

“Hakiki milliyetçi toplantılarda, mitinglerde, hitabet kürsüsünde değil, günlük hayatında, şahsî münasebetlerinde, meslek çalışmalarında milliyetçi olan insandır Milliyetçilik bir din, bir hayat prensibi, bir ahlâk gibi hayatımıza hâkim olmadıkça lâf ebeliğinden ileri gidemeyiz. Milliyetçilik söylenen bir şey olmaktan ziyade yapılan, her gün yapılan, yaşanan bir fikirdir.”

diyene yazar, bir anlamda devrin “milliyetçilik” anlayışındaki eksiklikleri de dile getirmiş olur.

Sonuç:

1910'lu yılların ikinci yarısına Türkocağı çevresine kadar uzanmasına rağmen 30 ve 40'lı yıllarda yoğunlaşan yayınlar; özellikle Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu gibi isimlerin etrafında Anadoluçu tartışmaların ideolojik bir bütünlükle yeniden ele alınmaya başladığını gösterir. Anadolu, Çığır, Hareket, Bizim Türkiye, Dönüm gibi dergilerde pek çok farklı kalemin tartıştığı hareket bugün akademik çevreler dışında neredeyse hiç bilinmemekte, milliyetçilik denince yaygın olarak Turancı fikirler akla gelmektedir.

Hareketin kültürel zeminini sağlamlaştırmaya çalışan Hilmi Ziya Ülken'dir. Söylemler doğrudan bir ideolojiyi ortaya koymaya çalışsa da gaye onun için buradan Türk Rönesansı çıkarmaktır. Remzi Oğuz Arık fikirlerini siyasete taşımaya çalışmış, hatta bir parti kurarak bu fikirleri halka açıklamak istemiş ancak buna ömrü vefa etmemiştir. Nurettin Topçu Anadoluçuluk fikri içerisinde dinî referanslara ağırlık vererek diğerlerinden net bir şekilde ayrılmıştır.

Bahsedilen üç ismin ortak fikirlerinin çokluğuna rağmen kendi içerisinde ayrışan tarafları, bu ideolojinin bugün yeterince tanınmamasının da gerekçesi gibidir. Her şeyden önce farklı yayın organları, bu üç merkez kişinin muhitlerinin farklılığını yansıtır. Remzi Oğuz Arık'ın konuyu siyasî bağlamda bir parti programına dönüştürmesi, Hilmi Ziya Ülken'in kültürel anlamda bir Türk Rönesansı arayışına mesai harcaması, Nurettin Topçu'nun dinî referanslara daha fazla ağırlık vermesi gibi yaklaşım farklılıkları bu verileri destekler.

Aslında Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan, Nurettin Topçu gibi isimler, ilerleyen yıllarda fikir ve kültür tarihinde etkili olmalarına, hatta bu fikirlerinden vazgeçtiklerine dair bir ifadeleri bulunmamasına rağmen Anadoluçuluk fikrinin yeterince gündeme gelmemesi, sözü edilen yılların hem dünyada hem de Türkiye'de siyasî ve sosyal yapıdaki yoğunlukla açıklanabilir. Öte

yandan milliyetçi ideolojiyi benimseyen isimlerin dahi bu referansları kullanmaması ise ayrıca açıklanmaya muhtaç görülmektedir.

KAYNAKÇA

- (Bayrı) M. H. (1341). "Milliyetperverliğin Manası", **Anadolu Mec.**, S.9-11, Şubat, 313-315
- (Bayrı) M. H.(1341a). "Milliyetperverliğin Manası", **Anadolu Mec.**,S.9-11,Şubat, 313-315.
- (Bayrı) M. H.(1341b). "Hasbihal", **Anadolu Mec.** 12 , Mart:393-395
- (Fındıkoğlu) Z. F.(1340). Milliyet Meselesi, **Anadolu Mec.**,Ağustos,S.5, 178-188.
- Akyüz, A. K.(1937). Milliyet Meselesi, **Çığır Mec.**, Y.5, C.5, S.53, Ağustos 1937 , 17-20.
- Ana Britanicca** , (1986) "Remzi Oğuz Arık ", II:276
- Arık, R. O. (1939). Milliyetperverliğe Dair, **Çığır Mec.**,Y.7,S.84,2.Teşrin, 189-192.
- Arık, R. O. (1942a). Coğrafyadan Vatana, **Millet Mec.**, Haziran,Y.1,S.2, 33-36.
- Arık, R. O. (1942b). Yok Olası Ayrılık, **Millet Mec.**,Y.1,S.5, Eylül 1942, 159-160.
- Arık, R. O. (1943a). Bizim Milliyetçiliğimiz, **Millet Mec.**, Mayıs, 13, 30.
- Arık, R. O. (1943b). Milliyet İdeolojisi, **Millet Mec.**, Nisan, 12.
- Arık, R. O. (1943c) " Bugünün Kitabı", **Millet Mec.** 14,Haziran:43-47
- Arık, R. O. (1947). Tarih Görüşü, **Hareket Mec.**,S.1, Mayıs,1-2
- Arık, R. O. (1992). **Türk Milliyetçiliği**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 152-217.
- Arık, R. O.(1943). Bugünün Kitabı , **Millet Mec.**, Haziran 1943, S.14,Y.2 , 43-47.
- Arık, R. O.(1943). Milliyetçilik İdeolojisi, **Millet Mec.**, Nisan 1943, S.12,
- AYVAZOĞLU, B.(1989). **İslâm Estetiği ve İnsan**, İstanbul: Çağ Yayınları
- Birinci, N. (1987). Mehmet Kaplan'ın Milliyetçilik Anlayışı, **Türk Edebiyatı**, Mart,S.161, 21-23.
- Dr. S. Raşit (1933), Dönüm,1.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1340). Milliyet Meselesi, **Anadolu Mec.** 5,Ağustos:179-186
- Güngör, E. (1986). **Dünden Bugünden**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güvenç, B. (1994). **Türk Kimliği**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Huyugüzel, Ö.F.(1988). **Necip Türkçü**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İmzasız (1931):1, Gaye, **Çığır Mec.**

Kaplan, M. (1948). Millet Ve Millî Şuur, **Hareket Mec.**, Ağustos, S.18,Y.2, 2-4.

Kaplan, M. (1976). Ziya Gökalp Ve Yahya Kemal'e Göre Malazgirt Savaşının Mânâ Ve Ehemmiyeti, **Edebiyat Üzerine Araştırmalar**, Dergâh Yay.,İst., ,535-551.

Kaplan, M.(1947). Milliyetçiliğe Dair, **Hareket Mec.**,Y.2,S.11, 2-3

Kaplan. M. (1969) **Büyük Türkiye Rüyası**, İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları.

Kerman, Z. (1988). M. Kaplan, Hayatı ve Eserleri, **Mehmet Kaplan İçin**, Ankara: TKAE

Kısakürek, N.F. (1994). **Babıali**, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Necib Türkçü. (1915). Türklerde Vatanperverlik, **Anadolu Mec.**, Nu.1001,16 Kanun-I Sani.

Nisan:63-64

Okurer, C. (1944). İdeal Milliyetçilik, **Çığır Mec.**, Mayıs, S.138, Y.2, C.14, 329-333.

Okurer, C. (1948). Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe, **Hareket**, Y.2, S. 14, 63-64.

Sezer, H. E.(1976). **Remzi Oğuz Arık**, İstanbul

Topçu, N. (1997). **Yarıncı Türkiye**, İstanbul: Dergah Yay.

Topçu, N. (1978). **Milliyetçiliğimizin Esasları**, İstanbul: Dergah Yayınları

Turhan, M. (1942). Niçin Milliyetçiyiz, **Millet Mec.**, Sonkanun, Y.1, S.9, 257-261.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, (1977) "Anadoluçuluk" ,I: 135

Umur, M. (1942), Bizim Gerçeklerimiz, **Millet Mec.**,S.1,31-32.

Ülken, H. Z. (1976). **Millet ve Tarih Şuuru**, İstanbul: Pulhan Basımevi

Ülken, H. Z.(1949). Millet , **Hareket Mec.**, Mayıs,Y.3,S.37,S.2-3,12-13

Yeni Türk Ansiklopedisi, (1985), "Nurettin Topçu", XI,4153

